

शिक्षक स्रोतसामग्री

सन्दर्भ : नेपाली भाषा

प्राथमिक तहमा

नेपाली भाषा शिक्षण कसरी ?

भाषाका चार सीप शिक्षणका लागि उपयोगी

क		क		क															
क																			
क		क		क															
का	का																		
का	का	का		ग	ला	मा		मा	ला		छ	ट							
का	का	का		हा	त	मा		पा	पा		छ	ट							
क		क		कि															
कि	ता	ब																	
कि	ता	ब		प	ढ	ट													

श्री ५ को सरकार
शिक्षा तथा खेलकुद मन्त्रालय
पाठ्यक्रम विकास केन्द्र

शिक्षक सहयोगी सामग्री
सन्दर्भ : नेपाली

प्राथमिक तहमा नेपाली शिक्षण कसरी ?

(भाषाका चार सीप शिक्षणका लागि उपयोगी)

श्री ५ को सरकार
शिक्षा तथा खेलकुद मन्त्रालय
पाठ्यक्रम विकास केन्द्र
सानोठिमी, भक्तपुर

प्रकाशक

श्री ५ को सरकार
शिक्षा तथा खेलकुद मन्त्रालय
पाठ्यक्रम विकास केन्द्र
सानोठिमी, भक्तपुर

लेखन

गणेशप्रसाद भट्टराई
जयप्रसाद लम्साल

संयोजन

हर्कप्रसाद श्रेष्ठ

भाषासम्पादन

शम्भु दाहाल

© सर्वाधिकार प्रकाशकमा

प्रथम संस्करण : २०५८

छपाइ प्रति : २८,०००

मुद्रण :

प्राक्कथन

गुणात्मक शिक्षाका लागि प्रभावकारी शिक्षण हुनुपर्छ। प्राथमिक तहमा खेल्ने र रमाउने स्वभावका विद्यार्थी भएकाले उनीहरूको खेल खेल्ने वा अन्य क्रियाकलापमा सहभागी गराउने शिक्षण प्रक्रिया अपनाउन सकियो भने मात्र प्रभावकारी शिक्षण हुन सक्छ। बालसुलभ चपलतालाई शिक्षण क्रियाकलापको अङ्ग बनाउन सकियो भने उपलब्धिको प्रतिशत बढ्न जान्छ। प्राथमिक तहका शिक्षकहरूलाई विद्यार्थीमुखी क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्नमा सहयोग पुग्ने अध्ययन सामग्रीहरू उपलब्ध गराएर पनि उनीहरूको शिक्षण सीप विकास गराउन सकिन्छ। यसै दृष्टिकोणबाट आधारभूत तथा प्राथमिक शिक्षा कार्यक्रम, दोस्रो चरणमा शिक्षकका लागि अध्ययन सामग्रीका रूपमा शिक्षक सहयोगी सामग्रीहरू पनि विकास र उत्पादन गर्ने लक्ष्य रहेको छ। यसै लक्ष्यअनुरूप पाठ्यक्रम विकास केन्द्रले 'प्राथमिक तहमा नेपाली शिक्षण कसरी ?' भन्ने शिक्षक सहयोगी सामग्री उत्पादन गरेको हो।

शिक्षक सहयोगी सामग्री निर्माणका लागि शिक्षक विद्यार्थीलाई शिक्षण सिकाइमा कठिनाई भएका विषयवस्तु ठम्याउन आवश्यक हुन्छ। प्राथमिक तहका तल्ला कक्षामा नेपाली भाषा शिक्षणका कक्षाहरू अवलोकन गर्दा धेरै कक्षाहरूमा शिक्षक विद्यार्थीहरूलाई मात्रा नलागेका, मात्रा लागेका र आधा अक्षरको पढाइलेखाइसम्बन्धी शिक्षणमा कठिनाई भएको पाइयो। प्रस्तुत सामग्री उपर्युक्त विषयवस्तुका साथै प्राथमिक तहमा नेपाली भाषा शिक्षणका लागि उपयोगी अन्य केही विषयवस्तु समेत समेटेर तयार गरिएको छ।

यस सामग्रीमा सुनाइबोलाइसम्बन्धी आठ र पढाइलेखाइसम्बन्धी आठओटा शीर्षक समावेश गरिएका छन्। सुनाइबोलाइसम्बन्धी शीर्षक अगाडि र पढाइलेखाइसम्बन्धी शीर्षक पछाडि राखिएका छन्। भाषाका आधारभूत सीपहरू अन्तरसम्बद्ध हुन्छन्। यस सामग्रीमा सुनाइबोलाइ र पढाइलेखाइका शीर्षकहरू फरकफरक ठाउँमा दिइए तापनि शिक्षणसिकाइ क्रियाकलापमा भने सुनाइबोलाइ र पढाइलेखाइसम्बन्धी क्रियाकलाप सँगसँगै अगाडि बढ्ने हुन्छन्। हामीले पढाइलेखाइका कतिपय क्रियाकलाप सुनाइबोलाइका लागि, सुनाइबोलाइका कतिपय क्रियाकलाप पढाइलेखाइका लागि पनि उपयोगी हुन्छन् भन्ने कुरा भुल्नुहुँदैन।

यस सामग्रीको तयारीमा संलग्न सबै महानुभावहरूलाई पाठ्यक्रम विकास केन्द्र धन्यवाद दिन चाहन्छ। यस सामग्रीको अध्ययनबाट शिक्षकमित्रहरूलाई प्राथमिक तहमा नेपाली भाषा शिक्षणमा सहयोग पुग्ने आशा गरिएको छ। यस सामग्रीमा प्रस्तुत क्रियाकलापका बारेमा शिक्षक मित्रहरूले आपसी छलफल गर्नुभएमा सामग्रीले पुर्‍याउन खोजेको सहयोग अभूतै स्पष्ट हुनेछ। यस सामग्रीमा विभिन्न कमीकमजोरी तथा त्रुटिहरू पनि हुन सक्छन्, त्यस्ता त्रुटिहरू सच्याई यस सामग्रीलाई अभूतै उपयोगी बनाउन शिक्षकमित्रहरूको रचनात्मक सुझावको अपेक्षा पाठ्यक्रम विकास केन्द्रले गरेको छ।

शिवप्रसाद सत्याल
महानिर्देशक
पाठ्यक्रम विकास केन्द्र

विषयसूची

	पेज
१. प्रारम्भिक सुनाइबोलाइ शिक्षण	१
२. ज्ञानात्मक सुनाइबोलाइ शिक्षण	३
३. सन्दर्भगत सुनाइबोलाइ शिक्षण	५
४. प्रभावकारी सुनाइ शिक्षण	७
५. प्रभावकारी बोलाइ शिक्षण	९
६. सुनाइबोलाइ सीपका लागि कविता शिक्षण	११
७. सुनाइबोलाइ सीपका लागि कथा शिक्षण	१३
८. सुनाइबोलाइ सीपका लागि संवाद (रूपक) शिक्षण	१५
९. आकार र धर्काहरूसम्बन्धी शिक्षण	१७
१०. मात्रा नलागेका अक्षर पढाइलेखाइ शिक्षण	१९
११. मात्रा लागेका अक्षर पढाइलेखाइ शिक्षण	२३
१२. आधा अक्षरको पढाइलेखाइ शिक्षण	२५
१३. वाक्य पढाइलेखाइसम्बन्धी शिक्षण	२७
१४. अनुच्छेद लेखनसम्बन्धी शिक्षण	२९
१५. निबन्ध लेखनसम्बन्धी शिक्षण	३१
१६. चिठी लेखनसम्बन्धी शिक्षण	३३

१. प्रारम्भिक सुनाइबोलाइ शिक्षण

शिक्षण विधि

- छलफल, कथाकथन, खेल

सामग्री

- बालगीत, बालकथा, टेपरेकर्डर आदि

क्रियाकलापको क्रम

१. शिक्षकले विद्यार्थीका बारेमा व्यक्तिगत रूपमा सोधपुछ गर्ने र उत्तर लिने। जस्तै : तिम्रो नाम के हो ? तिम्रा भाइबहिनी छन्/छैनन् ? तिम्रा दाजु दिदी छन्/छैनन् ? तिम्री कोसँग खेल्छौ ? आदि।
२. शिक्षकले गीत गाएर सुनाउने। हाउभाउसहित कथावाचन गरी सुनाउने। कथाका बीचबीचमा 'के भयो', 'अब के हुन्छ होला' भनेर प्रश्न सोध्ने।
३. विद्यार्थीलाई पाठ्यपुस्तकका बालगीत गाउन र बालकथा भन्न लगाउने।
४. सम्भव भए शिक्षकले कुनै रोचक बालगीतको क्यासेट ल्याएर सुनाउने र विद्यार्थीलाई गाउन, नाच्न र खेल खेल्न लगाउने। उदाहरणका लागि - यति यति पानी ए लहरे है पहेरे।
५. कक्षाका विद्यार्थीलाई समूहमा र आलोपालो उनीहरूले जानेका गीत गाउन लगाउने/कथा भन्न लगाउने। विद्यार्थीले गरेका त्रुटि सच्याएर उनीहरूलाई प्रोत्साहन गर्ने। कथामा भनेका कुराको क्रम मिलाइदिने।
६. शिक्षकले भनेका कथाका आधारमा चित्र कोर्न लगाएर चित्रको वर्णन गर्न लगाउने।
७. अन्ताक्षरी खेलाउने, गाउँखाने कथा भन्न र उत्तर दिन लगाउने। चुटुकिला सुनाउने।

सिकाइको लेखाजोखा

१. कक्षाको कुनै एक विद्यार्थीलाई उसले सुनेजानेको गीत/कथा गाउन/सुनाउन लगाउने र अरूलाई ध्यान दिएर सुन्न निर्देशन दिने। उनीहरूले ध्यानपूर्वक सुनेका छन् वा छैनन् भन्ने कुरा शिक्षकले अवलोकन गर्ने। एकजनाले भनेको कथा अर्कोलाई दोहोर्‍याउन लगाउने। बीचबीचमा प्रश्न सोधेर उत्तर लिने। विद्यार्थीले सुनेर कस्तो प्रतिक्रिया देखाउँछन्, सोधेको प्रश्नको उत्तर कसरी दिन्छन्, त्यसैबाट उनीहरूको सिकाइको लेखाजोखा हुन्छ।

थप कुरा

१. प्रारम्भिक सुनाइबोलाइका लागि गरिने क्रियाकलाप मनोरञ्जनात्मक हुनुपर्छ। विशेषतः तल्ला कक्षाका विद्यार्थीहरूमा सुनाइप्रतिको एकाग्रता कम हुने भएकाले त्यसलाई लम्ब्याउन मनोरञ्जनात्मक सुनाइबोलाइ शिक्षण आवश्यक हुन्छ।
२. मनोरञ्जनात्मक सुनाइले बोलाइ सीप विकासलाई सहयोग गर्छ। यस्तो सुनाइ शिक्षणमा उच्चारणका लागि पनि अभ्यास गरिने हुँदा उच्चारण गर्न कठिन लाग्ने शब्दहरूको उच्चारण सरल हुन्छ।
३. यस्ता क्रियाकलापले विद्यार्थीहरूमा कक्षामा सहभागी बन्ने, सिक्न उत्प्रेरित हुने, बोल्ने सीप विकास गर्ने र अन्तर्निहित प्रतिभा प्रस्फुटन गर्ने अवसर प्राप्त हुन्छ।
४. सुनाइबोलाइ शिक्षणमा शिक्षकले विद्यार्थीसँग व्यक्तिगत रूपमा अधिकतम अन्तरक्रिया वा बोलचाल गर्नुपर्छ। कक्षामा कम बोल्ने विद्यार्थीलाई अभै बढी महत्त्व दिनुपर्छ।

२. ज्ञानात्मक सुनाइबोलाइ शिक्षण

शिक्षण विधि

- प्रश्नोत्तर

सामग्री

- प्रश्नहरू/कक्षामा ल्याउन सकिने विभिन्न सामग्रीहरू

क्रियाकलापको क्रम

१. विद्यार्थीले स्थानीय परिवेशमा देखेका फलफूल आदि कक्षामा लिएर आउने र विद्यार्थीलाई देखाई ती वस्तुका बारेमा प्रश्न सोध्ने। जस्तै : गुलाफको फूल देखाउने र 'यो के हो', 'तिमीकहाँ छ/छैन' आदि प्रश्न सोध्ने। विद्यार्थीले ठीक उत्तर दिएमा स्यावासी दिने। उनीहरूले ठीक उत्तर नदिएमा वा उच्चारण गर्न नसकेमा शिक्षक आफैले ठीक उत्तर दिएर वा ठीक उच्चारण गरेर उनीहरूको गल्ती सुधारिदिने। यसैगरी अन्य वस्तु देखाएर अभ्यास गराउने। अभ्यासको क्रम बढी भएपछि विद्यार्थीको सामान्य जानकारीमा नभएका वस्तुबाट पनि यो अभ्यास गराउन सकिन्छ।
२. विद्यार्थीलाई 'तिमी उठ', 'यो पढेर सुनाऊ', 'त्यो साथीसँग यस प्रश्नको उत्तर कसरी भन्ने भनी सोधेर आऊ' जस्ता मौखिक निर्देशन दिने र विद्यार्थीले पालन गरे/नगरेको र गर्न जाने/नजानेको अवलोकन गर्ने। विद्यार्थीले त्रुटि गरेको भए सच्याइदिने।
३. विद्यार्थीहरूलाई आफ्नो घरपरिवार र समाजसँग सम्बन्धित विभिन्न प्रश्न सोध्ने र उत्तर भन्न लगाउने। यस्ता प्रश्न सोध्दा सुरुसुरुमा छोटो वाक्यमा र पछिपछि लामा वा दुईतीन वाक्यमा उत्तर आउने प्रश्न सोध्ने। जस्तै : तिम्रो घरमा कतिजना मानिस छन् ? तिमीलाई के सबभन्दा मीठो लाग्छ ? तिम्रो बुवा के काम गर्नुहुन्छ ? तिमीलाई कसले सबभन्दा बढी माया गर्छ ? हामी किन स्कुल जानुपर्छ ? भात पकाउन केके गर्नुपर्छ ? तिमी दिनभरिमा केके गर्छौ ? आदि।
४. विद्यार्थीलाई आफ्नो परिवेशमा देखिएका वा सुनेजानेका घटना, विषय आदिको वर्णन गर्न लगाउने। यस्तो वर्णन सुन्न अरू विद्यार्थीलाई अभिप्रेरित गर्ने र सो वर्णनबाट आफूले बुझेका कुरा भन भनी सबैलाई सोध्ने।

५. पाठ्यपुस्तक वा बाहिरका कुनै कविता, कथा विद्यार्थीलाई पालैपालो पढेर सुनाउन निर्देशन दिने। यो क्रियाकलाप गर्दा कक्षालाई तीन समूह बनाउने। एक समूहबाट कुनै एक विद्यार्थीलाई पढ्न लगाउने। दोस्रो समूहलाई सुनेर प्रश्न गर्न लगाउने। तेस्रो समूहलाई त्यसको उत्तर भन्न लगाउने। विद्यार्थीले ठीकसँग नपढेमा (शुद्ध उच्चारण र हाउभाउ नदेखाएमा), राम्ररी प्रश्न नबनाएमा (विशेषतः वाक्यमा उत्तर आउने प्रश्न) र राम्ररी उत्तर नदिएमा (शुद्ध उच्चारण/बोलाइ ठीक नभएमा) शिक्षकले त्रुटि भएको क्षेत्रको ख्याल गरी निराकरण गर्ने।

सिकाइको लेखाजोखा

१. निर्देशन बुझेर पालन गरे/गरेनन्, वर्णन गर्न लगाएको कुरा आवश्यक सूचनासहित सिलसिलाबद्ध रूपमा वर्णन गरे/गरेनन्, अर्काले पढेको कुरा बुझेर प्रश्न बनाए/बनाएनन्, प्रश्न बुझेर कुरा पुऱ्याएर जबाफ दिए/दिएनन्, त्यसैबाट उनीहरूको सिकाइको लेखाजोखा हुन्छ।

थप कुरा

१. यी क्रियाकलापहरू गराउँदा विद्यार्थीको स्तर विचार गर्नुपर्छ। तल्ला कक्षाका विद्यार्थीमा ज्ञानात्मक सुनाइबोलाइको लेखाजोखा गर्दा बाहिर जाऊ, भित्र आऊ, मेरो नेपाली किताब देखाऊ जस्ता निर्देशन दिएर क्रियाकलाप गराउनुपर्छ। शब्द वा छोटो वाक्यमा उत्तर आउने प्रश्न सोधेर उत्तर भन्न लगाउनु बढी उपयुक्त हुन्छ। अन्य क्रियाकलाप माथिल्ला कक्षाका लागि बढी उपयुक्त हुन्छन्।

३. सन्दर्भगत सुनाइबोलाइ शिक्षण

शिक्षण विधि

- प्रश्नोत्तर/छलफल

क्रियाकलापको क्रम

१. कक्षाका केही विद्यार्थीलाई पाठ्यपुस्तक वा पाठ्यपुस्तकबाहिरको कुनै निर्धारित अंश पढेर सुनाउन लगाउने। त्यस्ता अंश विद्यार्थीको स्तर, उमेर र आवश्यकताअनुसार सुहाउने हुनुपर्छ।
२. शिक्षकले उक्त अंशबाट विभिन्न प्रश्नहरू बनाइराख्ने र विद्यार्थीहरूलाई पालैपालो उत्तर भन्न लगाउने। कक्षामा समय र आवश्यकता हेरी बढीभन्दा बढी विद्यार्थीलाई बोल्ने अवसर दिने।
३. विद्यार्थीको सुनाइकै आधारमा सुनेको अंशबाट आफूलाई कठिन लागेका (अर्थ नजानेका, नसुनेका, नबुझेका) शब्द भन्न लगाउने र अरू विद्यार्थीबाट त्यस्ता शब्दको अर्थ भन्न लगाउने। विद्यार्थीले ठीक अर्थ भनेमा त्यस शब्दलाई विद्यार्थीले भनेको अर्थ मिल्ने वाक्यमा प्रयोग गर्न लगाउने। विद्यार्थीले अर्थ नजानेमा शिक्षकले शब्दको अर्थ भनिदिने र विद्यार्थीलाई मौखिक रूपमा वाक्य बनाउन लगाउने।
४. विद्यार्थीलाई 'पहाड फोड्ने', 'भिँगा मारेर बस्ने भनेको के हो' जस्ता प्रश्न सोधेर छलफल गराउने।
५. विद्यार्थीलाई विभिन्न सन्दर्भमा प्रयोग हुन सक्ने वाक्य सुनाउने र सन्दर्भ (परिस्थिति) समेत सुनाएर त्यस्ता वाक्यको आशय बताउन लगाउने। उदाहरणार्थ :

वाक्य	सन्दर्भ	आशय
आज त बादल लागेछ।	१. लोग्नेले स्वास्नीलाई भनेको २. बाखा गोठालाले भनेको ३. किसानले भनेको ४. सामान्य अर्थमा भनेको	?

५. यी सन्दर्भमा वाक्यको अर्थ भिन्नभिन्न हुने भएकाले विद्यार्थीलाई ती आशयगत अर्थ भन्न लगाउने। उनीहरूले जानेमा प्रोत्साहन गर्ने र नजानेमा अर्थ बताइदिने।
उदाहरणार्थ - माथिको सन्दर्भमा (१) को आशय 'स्वास्ती रिसाई।' (२) को 'बाख्रा छिट्टै फर्काउनुपर्छ।' (३) को 'खेती लगाउन पाइन्छ' वा 'बाली चाँडै भित्र्याउनुपर्छ।' र (४) को 'पानी पर्छ।' भन्ने हुन सक्छ। यस्ता वाक्यबाट पर्याप्त अभ्यास गराउने।

सिकाइको लेखाजोखा

१. यी क्रियाकलापमा विद्यार्थीले दिएको उत्तर, बनाएका वाक्य, बुझेको आशय र दिएको तर्क वा निष्कर्षबाट सिकाइको लेखाजोखा हुन्छ। यी क्रियाकलापको उद्देश्य सुनाइ र बोलाइ सीप अभिवृद्धि गर्नु रहेकाले शिक्षकले यही कुरालाई विचार गरी सिकाइको लेखाजोखा गर्नुपर्छ।

थप कुरा

१. सुनाइ र बोलाइ सीप एकीकृत रूपमा विकास हुने भएकाले शिक्षकले सम्भव भएसम्म सुनाइ र बोलाइका क्रियाकलापलाई विद्यार्थीमुखी बनाई विद्यार्थी सहभागिता बढाउनुपर्छ।
२. विद्यार्थीको स्तर र आवश्यकता विचार गरी यी क्रियाकलाप सबै कक्षामा गराउन सकिन्छ।
३. सुनाइ/बोलाइ सीपबाट सही श्रवण, सही बोध, सही उच्चारण र सही अभिव्यक्ति विकास हुने भएकाले यी उपलब्धि हासिल भए/भएनन् भन्ने कुरामा शिक्षक सधैं सचेत हुनुपर्छ।

४. प्रभावकारी सुनाइ शिक्षण

शिक्षण विधि

- छलफल, प्रश्नोत्तर

सामग्री

- कथा, कविता, सूचना, रेडियो, टेपरिकर्डर आदि

क्रियाकलापको क्रम

१. विद्यार्थीहरूलाई सूचना, विभिन्न सामग्रीको सूची, कविता, कथा आदि सुनाउने र यस्ता सामग्रीका बारेमा छलफल गराउने ।
२. अरूले बोलेका बेला ध्यान दिएर सुन्न लगाउने र उनीहरूले सुनेका कुराको सारांश बताउन, स्पष्टीकरणका लागि प्रश्नोत्तर र छलफल गर्न र बोल्न पालो पखन अभ्यास गराउने ।
३. हरेक व्यक्तिले बोलेका कुरामा विभिन्नता हुने हुँदा जोसुकैले बोलेका कुरा भए पनि ध्यान दिएर सुन्न लगाउने । उदाहरणार्थ तराईवासी र उपत्यकावासी साथीले बोलेको बोलीमा भिन्नता हुने भए पनि यस्तो बोली पनि श्रद्धापूर्वक सुन्ने अभ्यास गराउने ।
४. कथा, कविता, गीत, सूचना आदि सुनाएर विद्यार्थीलाई मनोरञ्जनात्मक ढङ्गले निम्नलिखित कुरा सुन्ने बानी विकास गर्ने -
 - सुनाइएको अंशको शीर्षक
 - सुनाइएको अंशका मुख्य बुँदा
 - सुनाइएका विषयवस्तुमा भएको सन्देश
 - कथा आदिमा घट्न सक्ने घटना
 - सुनाइएको अंशसँग समर्थन वा खण्डन
 - कथा, गीत आदि कुरा सुनेर बुझेका कुरा समेटी चित्र बनाउन

५. गाउँखाने कथा, ठट्यौली सुनाउने र त्यसको भाव-विचारप्रति विद्यार्थीलाई प्रतिक्रिया व्यक्त गर्न लगाउने ।
६. विद्यार्थीका अगाडि नभएका मानिसको आवाज सुनाएर (रेडियो, क्यासेट, टेलिफोन आदिबाट) तिनका बारेमा प्रतिक्रिया जनाउन र प्रश्न सोध्न लगाउने ।

सिकाइको लेखाजोखा

१. विद्यार्थीले उपर्युक्त क्रियाकलापमा जनाएको प्रतिक्रियाबाट सिकाइको लेखाजोखा हुन्छ । यस्ता क्रियाकलाप गराउँदा शिक्षकले वैयक्तिक रूपमा विद्यार्थीमा सुन्ने समय लम्बिएको छ/छैन, अरूले बोल्दा सुन्छन् वा सुन्दैनन्, बोल्ने पालो पर्खन्छन् वा पर्खदैनन् र सुनाइप्रति प्रतिक्रिया व्यक्त गर्ने वा प्रश्न सोध्ने काम गर्छन्/गर्दैनन् भन्ने कुरा विचार गर्नुपर्छ ।

थप कुरा

१. यी क्रियाकलाप गराउँदा विद्यार्थीको कक्षागत स्तर विचार गरी कक्षाका सबै विद्यार्थीलाई सहभागी गराउनुपर्छ ।
२. विद्यार्थीको सिकाइको निरन्तर लेखाजोखा गरी मौखिक निर्देशन पालना गर्छन्/गर्दैनन्, समूहमा भाग लिएर क्रियाकलाप गर्छन्/गर्दैनन् आदि कुराको अवलोकन गरेर सुनाइका विभिन्न स्तर पत्ता लगाइरहनुपर्छ ।

५. प्रभावकारी बोलाइ शिक्षण

शिक्षण विधि

- छलफल

क्रियाकलापको क्रम

१. विद्यार्थीलाई उनीहरूसँग सम्बन्धित घटना, चाडपर्व, भोजभतेर आदिको वर्णन गर्न लगाउने। आफ्ना अनुभव, विचार तथा आफूले सुनेका नयाँ समाचार भन्न लगाउने।
२. विद्यार्थीले सुनेका ठट्यौली, कथा, कविता आदि भन्न लगाउने।
३. कविता, कथा, ठट्यौली आदि भन्दा विद्यार्थीमा थेंगो तथा पुनरावृत्ति गर्ने बानी देखिए त्यस्ता त्रुटि हटाउन त्रुटि गर्ने विद्यार्थीलाई बढी बोल्ने अभ्यास गराउने। कथा भन्दा हाउभाउ र कविता सुनाउँदा गति, यति र लय मिलाउन निर्देशन दिने र सोहीअनुसार बोल्ने अभ्यास गराउने। शिक्षकको निर्देशनबाट विद्यार्थीले बोल्ने अभ्यास गर्न नसके शिक्षक आफैँले कथा, कविता, नमुनावाचन गरेर सुनाउने।
४. समूहमा छलफल गराउने र तलका विविध पक्षमा बोलाइ सीप विकास गर्ने बानी बसाउन अभ्यास गराउने।
 - समूह छलफलका लागि विषय छान्ने।
 - छलफलमा पालैपालो बोल्ने र नबुझेका ठाउँमा प्रश्न सोध्ने।
 - विषयप्रतिका आफ्ना धारणा व्यक्त गर्ने।
 - समूह छलफलको निष्कर्ष बताउने।
५. कुनै विषयमा साथीभाइ तथा शिक्षकहरूसँग प्रश्न सोधी (अन्तर्वार्ता लिई) आफूले प्राप्त गरेका उत्तर कक्षामा सुनाउन लगाउने।
६. प्रश्न गरेको, विस्मय प्रकट गरेको, आज्ञा गरेको, अनुमति मागेको आदि विभिन्न आशयमा (अर्थमा) बोल्ने अभ्यास गराउने। यसका लागि शिक्षकले निम्नानुसारका नमुना क्रियाकलाप गराउने :
 - पसलमा सामान किन्दा सामानको मूल्य कसरी थाहा पाउँछौं भन्ने अवस्था दिएर प्रश्नसूचक वाक्य बोल्न लगाउने। जस्तै : 'यसको मूल्य कति हो, साहुजी, ?'

६. सुनाइबोलाइ सीपका लागि कविता शिक्षण

शिक्षण विधि

- छलफल, प्रश्नोत्तर

सामग्री

- कविता (बालकविता, अन्य कविता)

क्रियाकलापको क्रम

१. कक्षाका एकदुईजना विद्यार्थीलाई पाठ्यपुस्तकका कविता पढेर सुनाउन लगाउने र अरूलाई ध्यान दिएर सुन्न निर्देशन दिने। सुरुमा विद्यार्थीले लयमा कविता पढ्न जान्दैनन्। यसो भएमा शिक्षकले गति, यति र लयसहित कविता वाचन गर्ने र विद्यार्थीलाई सुन्न लगाउने। कुनै विद्यार्थीले लयसहित वाचन गर्न जान्दछ भने उसलाई कविता पढ्न लगाउने।
२. कक्षाका सबै विद्यार्थीलाई सुरुमा सामूहिक रूपमा र त्यसपछि युगल (दुईजनाको जोडी) तथा व्यक्तिगत रूपमा कविता वाचन गराउने। विद्यार्थीमा पढ्ने अभ्यास भएपछि पाठ्यपुस्तकबाहेकका कविता पढ्ने अभ्यास पनि गराउने।
३. कविता वाचन गर्दा वैयक्तिक रूपले विद्यार्थीले त्रुटि गरेका ठाउँमा शिक्षकले ख्याल गरिराख्ने र ती विद्यार्थीलाई तिनै शब्द वा कविताका हरफ पढ्न लगाउने।
४. विद्यार्थीले वाचन गरेका कवितामा भएका गान्हा शब्दहरू शिक्षकले कालोपाटीमा टिप्ने। यसपछि विद्यार्थीलाई नै ती शब्दको अर्थ भन्न र मौखिक रूपमा वाक्यमा प्रयोग गर्न लगाउने।
५. विद्यार्थीलाई आफूले पढे/सुनेका कविताबाट आफूले बुझेका मुख्यमुख्य कुरा भन्न लगाउने।
६. शिक्षकले केही विद्यार्थीलाई कविताका विषयवस्तुसम्बन्धी प्रश्नहरू अरू विद्यार्थीलाई सोध्न लगाउने र तिनीहरूलाई उत्तर भन्न लगाउने। विद्यार्थीले ठीक प्रश्न नबनाएमा वा ठीक उत्तर नदिएमा शिक्षकले सच्याइदिने र पुनः भन्न लगाउने।

६. सुनाइबोलाइ सीपका लागि कविता शिक्षण

शिक्षण विधि

- छलफल, प्रश्नोत्तर

सामग्री

- कविता (बालकविता, अन्य कविता)

क्रियाकलापको क्रम

१. कक्षाका एकदुईजना विद्यार्थीलाई पाठ्यपुस्तकका कविता पढेर सुनाउन लगाउने र अरूलाई ध्यान दिएर सुन्न निर्देशन दिने। सुरुमा विद्यार्थीले लयमा कविता पढ्न जान्दैनन्। यसो भएमा शिक्षकले गति, यति र लयसहित कविता वाचन गर्ने र विद्यार्थीलाई सुन्न लगाउने। कुनै विद्यार्थीले लयसहित वाचन गर्न जान्दछ भने उसलाई कविता पढ्न लगाउने।
२. कक्षाका सबै विद्यार्थीलाई सुरुमा सामूहिक रूपमा र त्यसपछि युगल (दुईजनाको जोडी) तथा व्यक्तिगत रूपमा कविता वाचन गराउने। विद्यार्थीमा पढ्ने अभ्यास भएपछि पाठ्यपुस्तकबाहेकका कविता पढ्ने अभ्यास पनि गराउने।
३. कविता वाचन गर्दा वैयक्तिक रूपले विद्यार्थीले त्रुटि गरेका ठाउँमा शिक्षकले ख्याल गरिराख्ने र ती विद्यार्थीलाई तिनै शब्द वा कविताका हरफ पढ्न लगाउने।
४. विद्यार्थीले वाचन गरेका कवितामा भएका गाञ्हा शब्दहरू शिक्षकले कालोपाटीमा टिप्ने। यसपछि विद्यार्थीलाई नै ती शब्दको अर्थ भन्न र मौखिक रूपमा वाक्यमा प्रयोग गर्न लगाउने।
५. विद्यार्थीलाई आफूले पढे/सुनेका कविताबाट आफूले बुझेका मुख्यमुख्य कुरा भन्न लगाउने।
६. शिक्षकले केही विद्यार्थीलाई कविताका विषयवस्तुसम्बन्धी प्रश्नहरू अरू विद्यार्थीलाई सोध्न लगाउने र तिनीहरूलाई उत्तर भन्न लगाउने। विद्यार्थीले ठीक प्रश्न नबनाएमा वा ठीक उत्तर नदिएमा शिक्षकले सच्याइदिने र पुनः भन्न लगाउने।

७. विद्यार्थीलाई आफूले सुनेको/पढेको कविताको कुनै अंशको अर्थ (भावविस्तार) भन्न लगाउने ।
८. विद्यार्थीलाई आफूले सुनेको/पढेको कविताको भाव/सारांश भन्न लगाउने ।
९. विद्यार्थीलाई उनीहरूको स्तरअनुसारको कविता (विषय र बुँदा दिएर/नदिई स्वतन्त्र रूपमा) कविता सृजना गरी कक्षामा सुनाउन लगाउने र अरू विद्यार्थीलाई त्यस कविताका मुख्यमुख्य कुरा भन्न लगाउने ।

सिकाइको लेखाजोखा

१. विद्यार्थीलाई कविता पढ्न, शब्दार्थ भन्न, वाक्य बनाउन, उत्तर भन्न, सारांश भन्न, भावविस्तार गर्न लगाउने । यी क्रियाकलापमा विद्यार्थीले देखाउने प्रतिक्रिया, सक्रियता र क्रियाकलापप्रतिको निश्चितताबाट विद्यार्थीको सिकाइको लेखाजोखा हुन्छ ।

थप कुरा

१. कक्षामा पाठ्यपुस्तकका पाठहरू पढाउँदा सुनाइ, बोलाइ, पढाइ र लेखाइ सीप छुट्टाछुट्टै नभई एकीकृत रूपमा विकास हुन्छन् तापनि सुनाइबोलाइ सीप विकासका लागि यी क्रियाकलाप गराउनु आवश्यक छ ।
२. यी क्रियाकलाप कक्षाको स्तर हेरी आवश्यकतानुसार सबै कक्षामा गराउनुपर्छ ।
३. सुनाइबोलाइका क्रियाकलापको उद्देश्य सुन्नु तथा बोल्नु भएकाले यी सबै क्रियाकलाप मौखिक रूपमा गराउनुपर्छ ।

७. सुनाइबोलाइ सीपका लागि कथा शिक्षण

शिक्षण विधि

- छलफल, प्रश्नोत्तर

सामग्री

- बालकथाका पुस्तक

क्रियाकलापको क्रम

१. विद्यार्थीलाई आफूले जानेको कथा भन्न लगाउने र अरूलाई सुन्न अभिप्रेरित गर्ने । विद्यार्थीले कथा सुनाइसकेपछि अरू विद्यार्थीलाई उनीहरूले सुनेका आधारमा त्यही कथा दोहोर्‍याउन वा कथाका मुख्यमुख्य कुरा भन्न लगाउने ।
२. शिक्षकले कथाका बारेमा प्रश्न सोधेर उत्तर भन्न लगाउने । जस्तै :
 - कागलाई तिर्खा लागेपछि उसले के गर्‍यो ?
 - बटुवाले कन्जुस बूढीसँग चामलपछि के माग्‍यो ? आदि ।
३. विद्यार्थीलाई कथाका मुख्यमुख्य कुरा भन्न लगाउने । कथाको कुनै अंश तोकेर यसमा के भनिएको हो भनी व्याख्या गर्न पनि लगाउने ।
४. एउटा कथा बन्न सक्ने केही चित्रहरू ल्याउने (सकभर पाठ्यपुस्तकको कथासँग मिल्ने) र विद्यार्थीलाई त्यसबाट कथा बनाएर भन्न लगाउने ।
५. विद्यार्थीलाई उनीहरूले जानेको कथालाई चित्रमा उतार्न लगाई त्यसको व्याख्या गर्न लगाउने ।
६. विद्यार्थीलाई उनीहरूले पढ्नुपर्ने कथा (पाठ्यपुस्तकको कथा) पालैपालो पढेर सुनाउन लगाउने र अरू विद्यार्थीलाई ध्यान दिएर सुन्न अभिप्रेरित गर्ने । विद्यार्थीलाई कथा पढ्न लगाउँदा समय बचतका लागि एक अनुच्छेद एउटा विद्यार्थीलाई र अर्को अनुच्छेद अर्को विद्यार्थीलाई पढ्न लगाउनु उपयुक्त हुन्छ ।

७. विद्यार्थीले सुनेको/पढेको कथामा उनीहरूले नबुझेका शब्द, वाक्य वा प्रसङ्ग भए उनीहरूलाई भन्न लगाउने र शिक्षकले कालोपाटीमा लेख्ने। यसपछि विद्यार्थीबाटै शब्दको अर्थ भन्न तथा वाक्य बनाउन, वाक्यको अर्थ भन्न र कथाको प्रसङ्गको व्याख्या गर्न (स्पष्ट पार्न) लगाउने।
८. विद्यार्थीले आफूले पढेका/सुनेका कथासँग सम्बन्धित प्रश्न बनाएर अरू विद्यार्थीलाई सोध्न लगाउने र अरू विद्यार्थीलाई पनि उत्तर दिन लगाउने। विद्यार्थीले ठीक प्रश्न नसोधेमा वा ठीक उत्तर नदिएमा शिक्षकले सुधारिदिने। विद्यार्थीलाई कथाका बारेमा शिक्षकसँग प्रश्न सोध्न लगाउने र शिक्षकले पनि उत्तर सुनाउने।
९. विद्यार्थीलाई केही बुँदा दिएर कथा बनाई भन्न लगाउने। जस्तै :

एकादेशमा डल्लो र टपरी हुनु – उनीहरू मिल्ने साथी हुनु – एकअर्कालाई सहयोग गर्नु – पानी पर्दा डल्लालाई टपरीले छोप्नु – हावा लाग्दा डल्लाले टपरीलाई थिच्नु – एकदिन हावा र पानी सँगै आउनु।

सिकाइको लेखाजोखा

१. विद्यार्थीले प्रश्नोत्तर गर्न, कथाकथन गर्न जाने/नजानेको जानकारीबाट सिकाइउपलब्धिको लेखाजोखा हुन्छ।

थप कुरा

१. माथिका क्रियाकलापमध्ये नं. १, २, ३, ४ र ५ तल्ला कक्षाका लागि र अरू आवश्यकतानुसार सबै कक्षाका लागि प्रयोग गर्न सकिन्छ।
२. कथा विधाबाट भाषाका चारै सीप विकास गर्न सकिने भए पनि सुनाइ र बोलाइ सीप विकासका लागि यी क्रियाकलाप उपयोगी हुने भएकाले विद्यार्थीकेन्द्रित शिक्षणमा यिनले सहयोग पुऱ्याउँछन्।

८. सुनाइबोलाइ सीपका लागि संवाद (रूपक) शिक्षण

शिक्षण विधि

- छलफल, प्रश्नोत्तर, अभिनय

सामग्री

- संवाद लेखिएका सामग्रीहरू

क्रियाकलापको क्रम

१. विद्यार्थीलाई कुनै समस्या दिने र समूहमा छलफल गरेर त्यसको निष्कर्ष भन्न लगाउने। जस्तै : फलफूल खानाले के फाइदा हुन्छ ? यस विषयमा सबैलाई बोल्न, तर्क दिन तथा तर्क खण्डन गर्न लगाउने/सिकाउने।
२. विद्यार्थीलाई आफ्ना साथी, घरपरिवारका मान्छे, छिमेकी, फिल्मका नायकनायिका आदि कसरी बोल्छन् भनेर आवाजको नक्कल गर्न लगाउने।
३. विद्यार्थीलाई उनीहरूले जानेको कुनै पनि व्यक्तिको बोलीको नक्कल गर्न लगाउने।
४. कक्षाका विद्यार्थी (विशेष गरेर दुईजना) बीच छरछिमेक, विद्यालय वा समसामयिक विषयमा एकआपसमा बोल्न (हाउभाउसहित संवाद गर्न) लगाउने।
५. पाठ्यपुस्तकको कुनै संवाद हाउभाउसहित अभिनय गर्न लगाउने र उनीहरूको अभिनयमा कुनै त्रुटि भएमा अरू विद्यार्थीलाई यो कुरा कसरी बोल्नुपर्थ्यो जस्ता प्रश्न गरेर सही तरिकाले बोल्न लगाउने।

सिकाइको लेखाजोखा

१. विद्यार्थीले गरेको अभिनय र प्रतिक्रियाबाट उनीहरूको सिकाइको लेखाजोखा हुन्छ।

थप कुरा

१. सुनाइ आदानात्मक तथा बोलाइ प्रदानात्मक सीप भएको तथा यिनले पढाइ र लेखाइलाई सहयोग गर्ने हुँदा तल्ला कक्षाका विद्यार्थीलाई कुनै विषयको वर्णन गर्न लगाएर, जोडीमा वा समूहमा बोल्न लगाएर, समूह कार्य गर्न लगाएर तथा एकाग्रताको अवधि बढाएर विद्यार्थीमा यी सीप विकास गराउनुपर्छ।
२. पाठ्यपुस्तकका हरेक पाठमा सुनाइ, बोलाइ, पढाइ, लेखाइसम्बन्धी विषयवस्तु हुन सक्छन्। यस सामग्रीको अध्ययनले तपाईंलाई पाठ्यपुस्तकमा भएका कुन क्रियाकलापले विद्यार्थीमा कुन सीप विकास गराउँछ भन्ने कुराको जानकारी दिन्छ र थप क्रियाकलापका लागि मद्दत पनि गर्छ।
३. यस स्रोत सामग्रीमा उल्लेख भएका क्रियाकलाप कुनै कक्षाका कुनै पाठसँग मात्र सम्बन्धित नभएर कक्षा एकदेखि पाँचसम्मका विभिन्न पाठसँग सम्बन्धित छन्। शिक्षकले विद्यार्थीको भाषिक क्षमता हेरेर उपयुक्त क्रियाकलाप छनोट गरी कक्षा सञ्चालन गर्नु उपयुक्त हुन्छ।

८. आकार र धर्काहरुसम्बन्धी शिक्षण

शिक्षण विधि

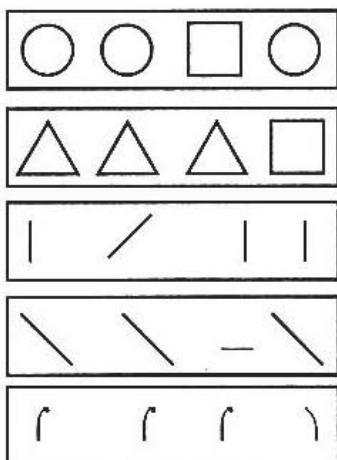
- प्रश्नोत्तर र खेल विधि

सामग्री

- पकेट चार्ट, दुई-चारओटा पुतली, चरा आदिका चित्र

क्रियाकलापको क्रम

१. पकेट बोर्डमा दुईओटा उस्तै र एउटा फरक चित्र राख्ने र 'कुनकुन उस्तै छन् ? कुन फरक छ ?' भनेर प्रश्न सोध्ने । विद्यार्थीहरू ठाउँ निश्चित गरेर यो स्थानको फरक छ भनेर जवाफ नदिन सक्छन् । यस अवस्थामा शिक्षक आफैले चित्रहरू एकएक गरी औल्याएर 'यो फरक हो ? यो फरक हो ?' भनेर सोध्ने र विद्यार्थीले जवाफ नदिए आफैले जवाफ दिने ।
२. तीनओटा चित्रपछि चारपाँचओटा चित्रमा एउटा फरक चित्र राखेर बुँदा नं. १ मा सोधेजस्ता प्रश्न सोध्ने ।
३. चित्र पछि कालोपाटीमा तल देखाए जस्ता आकार र ठाडा तेर्सो र छड्के धर्का कोरेर बुँदा नं. १ मा सोधे जस्ता प्रश्न सोध्ने ।

४. लेखनअभ्यासका लागि पहिले ठूलाठूला र पछि सानासाना वृत्तहरू धेरैपटक लेख्न लगाउने । वृत्तपछि चतुर्भुज, त्रिभुज, ठाडो, तेर्सो र छड्के रेखाहरू लेख्न लगाउने ।

सिकाइको लेखाजोखा

१. देखाएका आकृतिहरूमध्ये कुनकुन उस्तै छन् र कुन फरक छन् भनेर सोधेको प्रश्नमा विद्यार्थीले दिएको उत्तरबाट उनीहरूको सिकाइको लेखाजोखा हुन्छ । प्रश्नोत्तरमा आधारित शिक्षणविधिमा शिक्षणसिकाइ क्रियाकलापबाटै विद्यार्थीको मूल्याङ्कन पनि हुन्छ । विद्यार्थी मूल्याङ्कनका लागि छुट्टै क्रियाकलाप गराउनु आवश्यक छैन । लेखाइ मूल्याङ्कनका लागि कक्षामा घुमेर विद्यार्थीले लेखेको हेर्नुपर्छ ।

थप कुरा

१. अक्षर पढाइलेखाइभन्दा पहिले आकार र धर्कासम्बन्धी शिक्षण गर्दा अक्षर पढाइलेखाइ शिक्षणलाई मद्दत पुग्छ ।
२. विद्यार्थीहरूलाई प्रश्न गर्दा अगाडिकालाई मात्र नगरेर अगाडि, पछाडि, दायाँ, बायाँ र बीचबीचकालाई पनि गर्ने । एक विद्यार्थीले दिएको जवाफ ठीक छ छैन भनी अरूको राय लिने । यसो गर्दा शिक्षकलाई धेरै विद्यार्थीको सिकाइका बारेमा जानकारी हुन्छ ।
३. सुरुसुरुमा बालबालिकाहरूलाई लेखन अभ्यास गराउन निकै मेहनत गर्नुपर्छ । उनीहरूलाई पहिले हावामा औँलाले लेखाउने, जमिनमा छेस्काले लेखाउने, स्लेटमा खरीले लेखाउने, तीन औँलाले सिसाकलम समाउन सिकाउने आदि गर्नुपर्छ । कापीमा लेख्न लगाउँदा आधा पाना वा चौथाई पानामा वृत्त, चतुर्भुज, त्रिभुज आदि लेखाउनुपर्छ । उनीहरूको हात बस्दै गएपछि साना आकार र धर्का लेखाउनुपर्छ । सुरुमा लेखाइको अभ्यासलाई बढी समय दिनुपर्छ । वृत्त, चतुर्भुज, त्रिभुज र ठाडा, तेर्सो र छड्के धर्काहरू लेखाउन हप्ता दिन जति लाग्न सक्छ ।
४. कागजको पत्तीमा विभिन्न आकार लेखी उस्तैउस्तै आकारको जोडा मिलाउने खेलको माध्यमबाट सिकाउँदा छिटो आकार चिन्न सक्छन् ।

१०. मात्रा नलागेका अक्षर पढाइलेखाइ शिक्षण

शिक्षण विधि

- प्रश्नोत्तर, प्रदर्शन, अभ्यास र खेल विधि

सामग्री

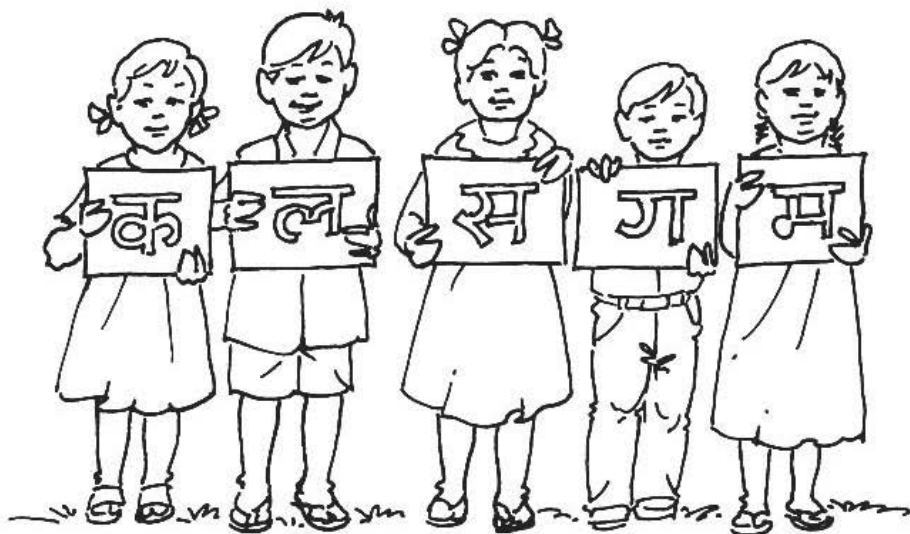
- 'ग' अक्षरबाट सुरु हुने वस्तुका चित्रहरू जस्तै : गमला, गणेश, गधाको चित्र र अक्षरपत्तीहरू
- अन्य अक्षर शिक्षणका लागि त्यसै अनुसारका चित्र र अक्षरपत्तीहरू

क्रियाकलापको क्रम

१. गमलाको चित्र देखाएर 'यो केको चित्र हो ?' भनेर सोध्ने । विद्यार्थीले उत्तर दिन नसके आफैँले बताइदिने । त्यसपछि विद्यार्थीलाई पाँचसात पटक 'गमला ग' भन्न लगाउने । अन्त्यमा पाँचसात पटक 'ग' मात्र भन्न लगाउने । गमला जस्तै गणेश, गजुर आदिको चित्र देखाएर 'यो केको चित्र' भनेर सोध्ने र गणेश 'ग', गजुर 'ग' भन्न लगाउने ।
२. 'अक्षरमा गमला लेखेर देखाउँछु' भन्दै कालोपाटीमा 'गमला' लेख्ने र 'ग' को वरिपरि घेरा लगाएर यो 'ग' हो भन्ने । त्यसपछि 'म' र 'ला' मेटिदिने ।
३. हावामा 'ग' लेखेर देखाउने र विद्यार्थीलाई पनि त्यसैगरी हावामा 'ग' लेख्न लगाउने ।
४. दुई धर्काले बनेको गण्ड मा विद्यार्थीलाई रङ्ग भर्न लगाउने । बिन्दुबाट बनेको गण्ड को माथि धर्का तानेर ग लेख्न लगाउने ।
५. विद्यार्थीलाई आ-आफ्नो कापीमा कालोपाटीमा लेखिएको हेरेर 'ग' लेख्न लगाउने । कालोपाटीको 'ग' मेटेर विद्यार्थीलाई स्वतन्त्र रूपमा 'ग' लेख्न लगाउने ।
६. 'ग' पछि मकल वा मगको चित्र देखाएर 'म', भकुन्डो देखाएर 'भ', भुन्डा देखाएर 'भ' फर्सीको चित्र देखाएर 'फ' र चित्रका आधारमा अरू अक्षरहरूको पनि पढाइलेखाइ गराउने । कुनै पनि अक्षरको पढाइलेखाइ गराउँदा 'ग' का लागि बुँदा नं. १ देखि ५ सम्म गराए जस्ता क्रियाकलाप गराउनुपर्ने हुन्छ ।
७. केही अक्षर चिनेपछि ती अक्षरका आधारमा कलम, मकल, ढक जस्ता शब्द पढ्न लगाउनुपर्छ र बाँकी अक्षर चिनाउने क्रियाकलाप गर्नुपर्छ ।

८. खेलका माध्यमले पनि अक्षरको पढाइ पढाइलेखाइ गराउन सकिन्छ। यसका लागि निम्नानुसार गर्नुपर्छ :

- सुरुमा ग, म, क, ल, स पाँचओटा अक्षरको पढाइलेखाइ गर्ने। क देखि ड सम्मका पाँचओटा अक्षरहरू पनि लिन सकिन्छ। शब्द बनाउन सजिलो हुने भएकाले ग, म, क, ल, स लिनु राम्रो हुन्छ।
- कक्षामा अति उत्तम र सामान्य स्तरका पाँचजना विद्यार्थी छान्ने र पाँचजनामध्ये पहिलोलाई 'ग' को, अर्कोलाई 'म' को, तेस्रोलाई 'क' को, चौथोलाई 'ल' को र पाँचौंलाई 'स' को अक्षर पत्ती दिने।
- विद्यार्थीले जुनजुन अक्षरको पत्ती पाएको छ उसको नाम त्यही अक्षर राखिदिने। जस्तै : शान्तिको नाम 'म'।

- विद्यार्थीलाई आ-आफ्नो अक्षर नाम भन भनेर ग, म, क, ल, स भन्न लगाउने। उनीहरूले आफ्नो नाम भन्दा आफूले पाएको अक्षर पनि देखाउन लगाउने।
- सबै विद्यार्थीलाई 'ग' विद्यार्थीलाई औँल्याएर 'उसको नाम के हो' भनेर प्रश्न गरी 'ग' भन्न लगाउने। 'ग' पछि अरू चारजना विद्यार्थीको अक्षर नाम के हो, अरू सबै विद्यार्थीलाई भन्न लगाउने।
- अक्षर नाम पाएका विद्यार्थीलाई, शिक्षक र अरू विद्यार्थीहरूले एकदुई दिन अक्षर नामले बोलाउने।

- क, ल, म नामका विद्यार्थीहरूलाई आफूले पाएको अक्षर देखाएर लाइनमा उभिन लगाउने र अरू विद्यार्थीलाई उनीहरूको अक्षर नाम भन्न लगाउने। त्यसैगरी अरू पनि अक्षर नाम पाएका विद्यार्थीलाई अक्षर देखाएर शब्द बन्ने गरी उभिन लगाएर अरू विद्यार्थीलाई उनीहरूको अक्षर नाम भन्न लगाउने।
- थप पाँचजना विद्यार्थीलाई माथिकै पाँचओटा अक्षरका छुट्टाछुट्टै अक्षरपत्ती दिएर एउटै अक्षरको नामका साथीको जोडी बन भनेर लगाउने। ठीक जोडी बने कि बनेनन्, साथीहरूलाई जाँचन लगाउने।
- माथि बुँदा नं. ३, ४, ५ का आधारमा पहिले 'ग' त्यसपछि 'म' र अरू अक्षर लेख्न लगाउने। 'म' लेख्दा पहिले 'ग' लेखेर त्यसका आधारमा 'म' लेखाउने। अक्षर लेखाउँदा पहिले लेखेका अक्षरका आधारमा अरू अक्षर लेखाइयो भने विद्यार्थीले सजिलै लेख्न सक्छन्।
- माथि उल्लेख गरिएका पाँचओटा अक्षरपछि त्यसै आधारमा चारपाँचओटाका दरले थप अक्षरहरू पढाउने र लेखाउने गर्नुपर्छ।
- बीचबीचमा विद्यार्थीको अक्षर नामबाट अक्षर देखाउँदै शब्द बनाउने खेल खेलाउँदै गर्नुपर्छ।
- सबै अक्षर चिनेपछि विद्यार्थीहरूलाई क ख ग को क्रममा दुईचारपटक पढ्न लगाउनुपर्छ।

सिकाइको लेखाजोखा

१. विद्यार्थीहरूले देखाएका अक्षरपत्तीअनुसार अक्षर चिने कि चिनेनन्; आफ्ना साथीहरूलाई तोकिएको अक्षर नामबाट बोलाए कि बोलाएनन् र लेख्न दिएका अक्षर आकार मिलाएर लेखे कि लेखेनन्, त्यसैबाट उनीहरूको सिकाइको लेखाजोखा हुन्छ। माथिका क्रियाकलापअनुसार विद्यार्थीको सिकाइको लेखाजोखा कक्षामा नै हुन सक्छ।
२. मात्रा नलागेका अक्षरहरूबाट शब्द बनाएर विद्यार्थीहरूलाई पढ्न लगाएर।
३. तल दिइएजस्ता शब्द र अक्षर समूह दिएर त्यसबाट शब्द छानेर घेरा लगाउन भन्ने र हेर्ने।
 - लकम, मलक, कलम
 - मलकद, दमकल, कलदम
 - ढक, कढ

थप कुरा

१. भर्खरै विद्यालय आएका बालबालिकाहरूलाई अक्षर पढ्नलेख्न सक्ने गराउन शिक्षकले धेरै मेहनत गर्नुपर्ने हुन्छ। आफूले अड्कल गरेको समयमा विद्यार्थीले सिकेनन् भने उनीहरूका लागि धैर्यपूर्वक शिक्षणसिकाइ क्रियाकलाप दोहोर्‍याउँदै जानुपर्छ। कोही विद्यार्थीले एउटा शिक्षण विधि वा तरिकाबाट अक्षर पढ्न सकेनन् भने अर्को विधि वा तरिका पनि अपनाउनुपर्ने हुन्छ। उदाहरणका लागि विद्यार्थीलाई अक्षर नाम दिने खेलबाट कोही विद्यार्थीले अक्षर पढ्न सकेनन् भने उनीहरूका लागि धेरै अक्षरपत्तीबाट तोकिएको अक्षर खोज्ने खेल खेलाएर पनि अक्षर पढ्ने अभ्यास वा क्रियाकलाप गराउन सकिन्छ।
२. लेखनअभ्यासको सुरुसुरुमा विद्यार्थीले सीधा धर्का तान्न र बराबर आकारका अक्षर लेख्न सक्दैनन्। यस अवस्थामा शिक्षकले विद्यार्थीलाई आफ्नो सामुन्ने राखी उनीहरूले तानेका धर्का सीधा बनाउन लगाई समान आकारका अक्षर लेख्न सहयोग गर्नुपर्छ। यसरी अभ्यास गराउँदा विद्यार्थी आफैँले आफ्नो त्रुटि महसुस गरी गल्ती सच्याउँदै सिक्दै जान्छन्।

११. मात्रा लागेका अक्षर पढाइलेखाइ शिक्षण

शिक्षण विधि

- प्रश्नोत्तर, प्रदर्शन, खेल

सामग्री

- पकेट बोर्ड
- मात्रापत्ती, अक्षरपत्ती (मात्रा लागेका र मात्रा नलागेका)

क्रियाकलापको क्रम

१. पकेट बोर्डमा 'क' को अक्षरपत्ती राख्ने । 'यो के अक्षर हो ?' भनेर विद्यार्थीलाई सोध्ने । त्यसमा आकारपत्ती जोड्ने र 'यो के भयो ?' भनेर सोध्ने । विद्यार्थीले जवाफ दिए पनि नदिए पनि यो 'का' भयो भनेर बताउने र उनीहरूलाई पाँच-छ पटक 'का' भन्न लगाउने ।
२. मात्रापत्ती पकेट बोर्डमा नै राखेर 'क' को ठाउँमा 'ख' राखेर बुँदा नं. १ को जस्तै क्रियाकलाप गराउने । 'ख' पछि क्रमशः अन्य अक्षरहरू राखेर 'क' र 'ख' राखेर गरेजस्तै क्रियाकलाप गराउने ।
३. आकार लागेका कुनै अक्षरपत्ती पकेट बोर्डमा राखेर 'यो के हो ?' भनेर सोध्ने ।
४. आकार लागेका केही अक्षरहरू पढ्न सक्ने भएपछि विद्यार्थीहरूलाई पकेट बोर्डमा काका, चाचा, चरा, छाता जस्ता शब्द राखेर पढ्न लगाउने र बाँकी आकार लागेका अक्षर चिनाउने ।
५. विद्यार्थीको लेखन सीप विकासका लागि बीचबीचमा मात्रा लागेका अक्षर र शब्दहरू सार्न लगाउने र श्रुतिलेखन पनि गराउने गर्नुपर्छ ।
६. आकार लागेका अक्षरहरू पढाइलेखाइका आधारमा इकार, उकार, एकार, ऐकार आदि लागेका अक्षरहरूको पढाइलेखाइ गराउन सकिन्छ ।

७. मात्रा लागेका अक्षरहरू मिलाएर शब्द बनाउने शब्द खेल खेलाउन सकिन्छ। यसका लागि विद्यार्थीहरूलाई दुई समूहमा बाँडेर आलोपालो शब्द बन्ने अक्षरहरू लहरै राखिदिएर मात्रापत्ती थप्न लगाएर शब्द बनाउने खेल खेलाउन सकिन्छ। उदाहरणका लागि लाइनमा दुईओटा 'क' राखिदिने। विद्यार्थीले यी दुवै 'क' मा आकार थपेर 'काका' वा पहिलोमा आकार र दोस्रोमा इकार थपेर 'काकी' बनाउन सक्छन्। धेरै शब्द बनाउने समूहको जीत हुन्छ।

सिकाइको लेखाजोखा

१. विद्यार्थीले कुनै पनि अक्षरमा मात्रा लगाएर पढ्न लगाउँदा पढ्न सके कि सकेनन्; मात्रा लागेका अक्षरबाट बनेका शब्दहरू देखाउँदा पढ्न सके कि सकेनन्; लेखाउन लगाएका अक्षर र शब्दहरू सफासँग लेखे कि लेखेनन्, हेरेर कक्षामै उनीहरूको मूल्याङ्कन गर्न सकिन्छ।

थप कुरा

१. विद्यार्थीहरू मात्रा नलागेका अक्षरबाट बनेका शब्द पढ्न सक्ने भएपछि तिनै शब्दमा मात्रा थपेर नयाँनयाँ शब्द बनाई पढाउन लगाएर पनि मात्रा लागेका अक्षर र शब्दहरूको पढाइलेखाइ गराउन सकिन्छ। जस्तै : 'ढक' बाट - ढाका, ढीका, ढुकुर, ढोका बनाउने शब्दखेल।
२. मात्रा लागेका केही अक्षर वा शब्द पढ्न सक्ने भएपछि विद्यार्थीलाई थप शब्द भएका धेरै पढ्ने कुरा (शब्द) दिनुपर्छ। उनीहरूले पढ्दा गरेको गल्ती शिक्षकले सच्याइदिनुपर्छ।

१२. आधा अक्षरको पढाइलेखाइ शिक्षण

शिक्षणविधि

- छलफल र प्रश्नोत्तर

सामग्री

- पकेट बोर्ड, घन्ट, मन्दिर, मान्छे, चम्चा आदिका चित्रहरू
- सग्ला र आधा अक्षरका अक्षरपत्तीहरू

क्रियाकलापको क्रम

१. विद्यार्थीलाई घन्ट देखाएर 'यो के हो ?' भनेर प्रश्न गर्ने । विद्यार्थीले 'घन्ट हो' भनेर जवाफ दिनेछन् । शिक्षकले उनीहरूलाई 'घन्ट कसरी लेख्ने ?' भनेर पुनः प्रश्न गर्ने । विद्यार्थीले लेखेर देखाएको हेर्ने र पकेट बोर्डमा 'घ' आधा 'न' र 'ट' लहरै राखेर 'घन्ट' लेख्दा पूरा 'घ' आधा 'न' र पूरा 'ट' लेख्नुपर्छ भनेर देखाउने ।
२. कालोपाटीमा 'मान्छे' लेखेर 'यहाँ के लेखेको छ ?' भनेर प्रश्न सोध्ने । विद्यार्थीहरूले सही जवाफ दिएमा स्यावासी दिने र सही जवाफ नदिएमा आफैँले 'मान्छे' लेखिएको छ भनेर 'मान्छे' लेख्दा 'मा' र 'छे' को बीचमा आधा 'न' लेख्नुपर्छ भनी बताइदिने ।
३. आधा अक्षर समेतले बनेका शब्द र वाक्यहरू पढ्न लगाउने ।
४. आधा अक्षर समेतले बनेका शब्दहरूको श्रुतिलेखन गराउने ।
५. विद्यार्थीहरूलाई दायाँपट्टि ठाडो धर्को नभएको अक्षरलाई कसरी आधा बनाउने भनेर प्रश्न गर्ने र 'ट', 'ठ', 'ड', 'ढ', 'द' जस्ता अक्षरलाई आधा बनाउन खुट्टो काट्नु () पर्छ भनेर सम्झाउने र लेख्ने अभ्यास पनि गराउने । त्रुटि गरेका ठाउँमा सच्याइदिने ।
६. आधा 'र' कसरी लेख्ने भनेर प्रश्न गर्ने र 'सूर्य' 'च्याल' आदिको उदाहरण दिएर दायाँपट्टिको अक्षरमाथि रेफ (¨) दिँदा त्यो अक्षरको देब्रेपट्टि आधा 'र' उच्चारण गर्नुपर्छ भनेर सम्झाउने ।
७. क, ख मा आधा 'र' जोड्दा क्र, ख हुन्छ भनेर वाखा, गाग्रो जस्ता शब्द पढ्न र लेख्न अभ्यास गराउने ।

सिकाइको लेखाजोखा

१. विद्यार्थीले पढ्न लगाएका आधा अक्षरले बनेका शब्द तथा वाक्यहरू पढ्न सके कि सकेनन्, यस्ता शब्द तथा वाक्यहरू सफासँग लेखे कि लेखेनन्, त्यसैबाट कक्षामै उनीहरूको सिकाइको लेखाजोखा हुन सक्छ।
२. घट, घन्ट र घनट मध्ये कुन ठीक छ भनी सोध्ने। यस्तैगरी अरू शब्द पनि दिएर शुद्ध शब्द छान्न लगाउने।

थप कुरा

१. आधा अक्षरले बनेका केही शब्द पढ्न सक्ने भएपछि विद्यार्थीहरूलाई यस्ता धेरै शब्द पढ्न र लेख्न लगाउनुपर्छ।
२. शब्द पढ्नलेख्न सक्ने भएपछि विद्यार्थीहरू वाक्य पढ्न र लेख्न सक्ने हुन्छन्।

१३. वाक्य पढाइलेखाइसम्बन्धी शिक्षण

शिक्षण विधि

- छलफल

सामग्री

- पकेटबोर्ड, शब्दपत्तीहरू

क्रियाकलापको क्रम

१. पकेटबोर्डमा नमुना वाक्य बनाई विद्यार्थीहरूलाई कर्ता, कर्म तथा क्रियापद परिवर्तन गरी नयाँ वाक्यहरू बनाउन लगाउने। उदाहरणका लागि पकेट बोर्डमा 'गीता भात खान्छे' भन्ने वाक्य दिने। यसमा गीताको सट्टा रीता, लता, बहिनी जस्ता कर्ताहरू आलोपालो राख्न लगाउने। त्यस्तै गरी भातको सट्टा अरू खानेकुरा जस्तै : खाजा, सुन्तला आदि राख्न लगाउने। खान्छेको सट्टा पकाउँछे, दिन्छे जस्ता क्रियापद राख्न लगाउने।
२. कर्ता, कर्म र क्रियापदमध्ये कुनै एकको ठाउँ खाली राखेर खाली ठाउँ भर्न लगाउने। उदाहरणका लागि :
 - लखन गीत ।
 - लखन गाउँछ।
 - गीत गाउँछ।
३. कर्ता, कर्म र क्रियापद छ्यासमिस गरिदिएर स्थान मिलाई वाक्य बनाउन लगाउने। उदाहरणका लागि :
 - भकुन्डो खेल्छ ज्ञानु। – ज्ञानु भकुन्डो खेल्छ।
 - पकाउँछे रमा भात। – रमा भात पकाउँछे।
४. कर्ता, कर्म, क्रियापदका शब्दपत्तीका मुठाबाट उपयुक्त कर्ता, कर्म र क्रियापद छानेर पकेटबोर्डमा वाक्य बनाउन लगाउने।

५. शब्द दिएर वाक्य बनाउन लगाउने अर्थात् शब्दलाई वाक्यमा प्रयोग गराउने ।
६. वाक्यको आकार बढाउन लगाउने । उदाहरणका लागि :
 - कुरुर दौडन्छ ।
 - रामको कुरुर दौडन्छ ।
 - रामको कालो कुरुर दौडन्छ ।
 - रामको कालो कुरुर छिटो दौडन्छ ।
 - मोटे रामको कालो कुरुर छिटो दौडन्छ ।
७. सकारात्मक वाक्यलाई नकारात्मक तथा प्रश्नवाचक वाक्यमा बदल्न लगाउने ।
 - रामबहादुर मोटो छ ।
 - रामबहादुर मोटो छैन ।
 - रामबहादुर कस्तो छ ?
८. पूर्णविराम, अल्पविराम, प्रश्नवाचक चिह्न प्रयोगका लागि छोटो अनुच्छेद दिएर उपयुक्त ठाउँमा यी चिह्न राख्न लगाउने । वाक्य बनाउँदा यहाँ कस्तो चिह्न राख्ने भनेर प्रश्न सोध्ने ।

सिकाइको लेखाजोखा

१. विद्यार्थीले निर्देश गरेअनुसार वाक्य बनाए/बनाएनन्, उपयुक्त चिह्न प्रयोग गरे/गरेनन् त्यसैबाट उनीहरूको सिकाइको लेखाजोखा हुन्छ ।

थप कुरा

१. माथिका सबै क्रियाकलापलाई विद्यार्थीको समूह बनाएर आलोपालो वाक्य बनाउन लगाएर खेलविधिकारूपमा प्रयोग गर्न सकिन्छ ।
२. वाक्य पढाइलेखाइसम्बन्धी शिक्षणमा बुँदा नं. १ देखि ८ सम्मका क्रियाकलापबाट नाम, सर्वनाम, विशेषण, क्रिया, क्रियायोगी, नामयोगी, संयोजक तथा विस्मयादिबोधक शब्दहरूको प्रयोग गरी व्याकरणका बारेमा पनि शिक्षण गर्न सकिन्छ ।

१४. अनुच्छेद लेखनसम्बन्धी शिक्षण

सामग्री

- स्थानीय तहमा उपलब्ध फलफूल तथा जनावर आदिको चित्र

शिक्षण विधि

- प्रदर्शन तथा छलफल

क्रियाकलापको क्रम

१. कक्षाका सबै स्तरका विद्यार्थीहरूलाई कुनै फलफूल वा जनावरको चित्र देखाएर त्यसका बारेमा विभिन्न प्रश्न सोध्ने र त्यस फलफूल वा जनावरका बारेमा वर्णन गर्न लगाउने ।
२. विद्यार्थीले भनेका कुरा कालोपाटीमा टिपोट गर्ने ।
३. कालोपाटीमा टिपोट गरिएका वाक्यहरूमध्ये कुनलाई पहिले, कुनलाई बीचमा र कुनलाई अन्त्यमा लेख्ने भनेर सोध्ने र वाक्यको क्रम मिलाउने र अनुच्छेद तयार गरिदिने ।
४. कुनै एउटा वस्तुका बारेमा तयार गरेको अनुच्छेद पढ्न लगाएर त्यस वस्तुसँग मिल्दोजुल्दो वस्तुका बारेमा अर्को अनुच्छेद लेख्न लगाउने ।
५. कुनै एउटा वस्तुका बारेमा तयार गरिएको अनुच्छेदका वाक्यहरू छ्यासमिस गरिदिएर ती वाक्यहरूलाई क्रम मिलाएर लेख्न लगाउने ।
६. बुँदा नं. ५ सम्मको अभ्यासपछि विद्यार्थीहरूलाई एक अनुच्छेदमा कुनै वस्तु वा घटनाका बारेमा वर्णन गर्न लगाउने । विद्यार्थीले लेखेका वाक्यहरूको गठन र क्रम नमिलेको पाइएमा सच्याइदिने ।

सिकाइको लेखाजोखा

१. विद्यार्थीले कुनै वस्तुका बारेमा मौखिक रूपमा गरेको वर्णन सुनेर, क्रम नमिलेका वाक्यहरूको क्रम मिलाएको हेरेर र उनीहरूले स्वतन्त्र रूपमा लेखेको अनुच्छेद पढेर उनीहरूको मूल्याङ्कन गर्न सकिन्छ । कक्षाकार्य, गृहकार्य, लिखित परीक्षा आदिबाट विद्यार्थीको अनुच्छेद लेखन सीपको लेखाजोखा गर्न सकिन्छ ।

थप कुरा

१. विद्यार्थीलाई अनुच्छेद लेखनका लागि शीर्ष वाक्य, विस्तार वाक्यहरू र उपसंहार वाक्यका आधारमा लेखनकार्य गराइयो भने उनीहरूको लेखन प्रभावकारी हुन्छ। उदाहरणका लागि - रामु भन्ने असल केटोका बारेमा अनुच्छेद लेख्दा निम्नानुसार लेख्न सकिन्छ :

रामु असल केटो हो। ऊ बिहान सबेरै उठ्छ। हातमुख धुन्छ। विद्यालयमा दिएको गृहकार्य गर्छ। फुर्सदमा आमावालाई सघाउँछ। ठूला मानिसले भनेको मान्छ। साथीसँग झगडा गर्दैन। हामी पनि रामुजस्तै हुनुपर्छ।

यसमा 'रामु असल केटो हो' भन्ने वाक्य शीर्ष वाक्य हो। 'हामी पनि रामु जस्तै हुनुपर्छ' भन्ने वाक्य उपसंहार वाक्य हो। बीचका वाक्यले रामु कसरी असल छ भनेर बताएका छन्, यी विस्तार वाक्य हुन्।

२. विद्यार्थीलाई क्रियाकलाप गराउँदा कमजोर विद्यार्थीलाई विशेष ध्यान दिनुपर्छ।

१५. निबन्ध लेखनसम्बन्धी शिक्षण

शिक्षण विधि

- छलफल

सामग्री

- विद्यार्थीलाई निबन्ध लेखाउन चाहेको वस्तुको चित्र

क्रियाकलापको क्रम

१. निबन्ध लेखाउन चाहेको वस्तु देखाएर त्यसका बारेमा विद्यार्थीलाई वर्णन गर्न लगाउने । उदाहरणका लागि - गाईको निबन्ध लेखाउनु छ भने गाईको चित्र देखाएर यसका बारेमा वर्णन गर्न लगाउने । विद्यार्थीले भन्न खोजको अधुरा कुरा पूरा गरिदिने ।
२. वर्णन गरेका कुरा शिक्षकले कालोपाटीमा टिप्ने ।
३. विद्यार्थीले गाईको स्वरूप गाईको आहारा र गाईको उपयोगिताका बारेमा भनेका हुन्छन् । यसका आधारमा विद्यार्थीले भनेका कुरालाई तलमाथि गरेर गाईको स्वरूप, आहारा र उपयोगिताका तीनओटा अनुच्छेद बनाइदिने । विद्यार्थीले गाईको उपयोगिताका बारेमा धेरै कुरा बताएका हुन्छन्, जस्तो गाईले दिने दूध र दूधबाट बन्ने खानेकुरा, गाईले दिने मल र कृषि उब्जनी बढाउने कुरा, गाईको हाडछालाबाट बन्ने सामान आदि । विद्यार्थीबाट गाईको उपयोगिताका बारेमा यस्ता धेरै कुरा आए भने गाईको उपयोगिताकै तीनओटा अनुच्छेद बनाएर देखाउन पनि सकिन्छ ।
४. आफूले बनाइदिएको निबन्धका आधारमा विद्यार्थीलाई स्वतन्त्र रूपमा गाईको निबन्ध लेखाउने ।
५. गाईपछि कुरुर, घोडा जस्ता जनावरको निबन्ध लेख्ने अभ्यास गराउने । एउटा जनावरको निबन्ध लेखेपछि विद्यार्थीलाई अरू जनावरको निबन्ध लेख्न धेरै सजिलो हुन्छ ।
६. जनावरको निबन्धपछि चित्र वर्णनलाई नै आधार बनाएर रेडियो, घडी आदि जस्ता उपयोगी वस्तुहरूका बारेमा निबन्ध लेखाउने । यसपछि विद्यार्थीलाई विभिन्न पेसामा लागेका मानिस जस्तै : किसान, प्रहरी, शिक्षक आदिका बारेमा निबन्ध लेखाउन सकिन्छ ।

सिकाइको लेखाजोखा

१. विद्यार्थीले लेखेका निबन्धमा आवश्यक सूचना छ/छैन, वाक्यहरू मिलेका छन्/छैनन्, एउटा अनुच्छेदमा त्यसै अनुच्छेदअनुसारका कुरा छन्/छैनन्, अनुच्छेदभित्रका वाक्यहरू सिलसिलाबद्ध छन्/छैनन्, अनुच्छेदहरू पनि सिलसिलाबद्ध छन्/छैनन् हेरेर विद्यार्थीको निबन्धलेखन सीपको लेखाजोखा गर्न सकिन्छ।

थप कुरा

१. विद्यार्थीलाई निबन्ध लेखन गराउँदा क्रमशः परिचित जनावर जस्तै : गाई, कुकुर, घोडा आदि; परिचित वस्तु जस्तै : घडी, रेडियो आदि; परिचित पेसाका मानिस जस्तै : किसान, पुलिस, शिक्षक आदि; परिचित संस्था जस्तै : विद्यालय, पुस्तकालयका बारेमा लेखाउनुपर्छ। त्यसपछि हाम्रो देश नेपालका बारेमा निबन्ध लेखाउन सकिन्छ। यसरी मूर्त वस्तुका बारेमा निबन्ध लेखनको अभ्यास गराएपछि मात्र अमूर्त विषयवस्तु जस्तै : अनुशासन, विद्यार्थी जीवन आदिका बारेमा निबन्ध लेखाउन सकिन्छ।

१६. चिठी लेखनसम्बन्धी शिक्षण

सामग्री

- ठेगाना लेखिएको खाम र चिठीका नमुनाहरू

शिक्षण विधि

- छलफल

क्रियाकलापको क्रम

१. विद्यार्थीका आफन्तहरू कहाँकहाँ छन्, प्रश्न गर्ने। आफन्तले उनीहरूलाई वा उनीहरूले आफन्तलाई चिठी लेख्ने गरेको छ/छैन पुनः प्रश्न गर्ने। उनीहरूको जवाफपछि विद्यार्थीलाई ठेगाना लेखिएका खाम पढेर सुनाउने र कसले कसलाई लेखेको चिठी रहेछ, बताइदिने। त्यसपछि खाम खोलेर चिठी देखाइदिने।
२. चिठी लेख्दा चिठी लेख्नेको ठेगाना, चिठी लेख्दाको मिति कहाँ लेख्ने, कसरी सुरु गर्ने भन्ने प्रश्न गर्ने र चिठीको दायाँ भागमा सबभन्दा माथि चिठी लेख्नेको ठेगाना, त्यसभन्दा तल मिति र देब्रेपट्टि माथिबाट दुई इन्च जति छोडेर चिठी पाउने आफन्तलाई सम्बोधन लेख्नुपर्छ भनेर नमुना चिठी देखाएर बताइदिने।
३. सम्बोधन लेख्दा आफूले मान गर्नुपर्ने (आफूभन्दा ठूला) मान्छेलाई के र आफूभन्दा साना (आफूले माया गर्ने) लाई के लेख्ने भनेर प्रश्न गर्ने। उनीहरूको जवाफ सुनेर आफूले मान गर्नेलाई माननीय, पूजनीय, आदरणीय जस्ता शब्द राखेर सम्बोधन गर्ने र उनीहरूलाई कसरी अभिवादन गरिन्छ, त्यो पनि लेख्ने भनेर बताइदिने। त्यसैगरी आफूभन्दा सानालाई प्यारो, प्रिय जस्ता शब्द राखेर सम्बोधन गर्ने र शुभआशिष् वा धेरैधेरै माया लेख्ने भनेर पनि बताइदिने। उदाहरणका लागि दाजुलाई चिठी लेख्दा आदरणीय दाजु, शुभ ढोग र भाइलाई चिठी लेख्दा प्यारो भाइ धेरैधेरै माया लेख्नुपर्छ भनेर बताइदिने।

४. सम्बोधनपछि लाइन छोडेर सन्चोबिसन्चोका कुरा, त्यसपछि के सम्बन्धमा चिठी लेख्न खोजिएको हो त्यो कुरा र अन्त्यमा आजलाई यत्ति नै, फेरि लेखूँला, तपाईंको/तिम्रो जस्ता शब्द राखेर चिठी अन्त्य गर्ने भनेर नमुना चिठी देखाउने ।
५. आफूलाई मन परेको साथीलाई आफू पास भएको खुसीयालीमा चिठी लेख्न भनेर अभ्यास गराउने ।

सिकाइको लेखाजोखा

१. विद्यार्थीलाई उसको आफ्नो ठेगाना के हो, आफन्तको ठेगाना के हो, आज कुन मिति हो, आफूभन्दा ठूलालाई कसरी र सानालाई कसरी सम्बोधन लेख्ने, चिठीको अन्त्यमा के लेख्ने भनेर प्रश्न गर्ने र उनीहरूले दिएको जवाफबाट उनीहरूको सिकाइको लेखाजोखा गर्ने ।
२. विद्यार्थीलाई उसका आफन्तका लागि कुनै खास कुरामा चिठी लेख्न लगाएर ठेगाना, मिति, सम्बोधन, लेख्न लगाएका कुरा ठीकसँग लेखेको छ/छैन हेर्ने ।